

УДК 338.26/.28:351.86(477)
DOI: 10.31732/2663-2209-2026-82-112-123

Дата надходження: 03.04.2026
Дата прийняття до друку: 11.05.2026
Дата публікації: 30.05.2026

Ця робота ліцензується відповідно до [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СИЛИ ТА ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Михайло Таран¹

¹Науковий співробітник, Національна академія Служби безпеки України; Аспірант кафедри національної економіки і фінансів, ВНЗ «Університет економіки та права “КРОК”», Київ, Україна, e-mail: mychailo.taran@outlook.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-8581-6414>

CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF STRATEGISING UKRAINE'S ECONOMIC DEVELOPMENT AS A FACTOR IN FORMING ECONOMIC POWER AND STRENGTHENING UKRAINE'S NATIONAL SECURITY

Mykhailo Taran¹

¹Research Fellow, National Academy of the Security Service of Ukraine; PhD Student in Economics, KROK University, Kyiv, Ukraine, e-mail: mychailo.taran@outlook.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-8581-6414>

Анотація. Актуальність теми визначається потребою переосмислити стратегування економічного розвитку України в умовах війни, структурної невизначеності та тривалого безпекового тиску. Для України економічна політика не може обмежуватися логікою відновлення втрачених показників або повернення до довоєнної траєкторії. Її предметом має стати формування такої якості економіки, яка здатна підтримувати державну суб'єктність, створювати складну додану вартість, накопичувати національні спроможності та зміцнювати безпекову стійкість у довгій перспективі. Мета статті полягає в обґрунтуванні концептуальних засад стратегування економічного розвитку України як чинника формування економічної сили та зміцнення національної безпеки. Об'єктом дослідження є процес стратегування економічного розвитку в умовах поєднання розвиткового і безпекового вимірів державної політики. Теоретичну основу дослідження становлять підходи інституційної економіки, теорії економічного розвитку, стратегічного управління, національної конкурентоспроможності та геоелектроніки. У статті використано концептуальний аналіз, категоріальне розмежування, теоретичне узагальнення та системну інтерпретацію взаємозв'язку між економічним розвитком, економічною силою і національною безпекою. Стратегування економічного розвитку слід розглядати як процес формування економічної сили країни, яка розглядається не як похідна від обсягу валового продукту, а як інтегральна спроможність економіки продукувати вищу додану цінність (ціннісну пропозицію), формувати суб'єктність та конкурентоспроможність на міжнародному рівні й конвертувати накопичений потенціал у ширшу національну силу і безпекову стійкість держави. Запропоновано аналітичне розрізнення економічного зростання як кількісного вимірювання економіки і економічного розвитку як предмет стратегічного вибору. Обґрунтовано, що стратегування є функцією державної суб'єктності, а не процедурою розробки документів, і що його якість визначається інституційною зрілістю системи ухвалення рішень. Драйвери розвитку проаналізовано в логіці їх внеску у формування економічної сили, з виокремленням ролі людського капіталу, інновацій, оборонно-промислового комплексу, інституційної якості та регіональної спроможності. Практичне значення статті полягає в тому, що її висновки можуть бути застосовані для переорієнтації стратегічного планування з логіки заходів і показників на логіку спроможностей, драйверів розвитку та довгострокової стійкості держави. Такий підхід дає змогу оцінювати економічну політику за її внеском у формування економічної сили України.

Ключові слова: стратегічне планування, стратегування, економічний розвиток, національна безпека, національні спроможності, інституційна якість, людський капітал, економічна сила.

Формули: 1, рис.: 2, табл.: 0, бібл.: 14

Abstract. The relevance of the topic is determined by the need to rethink the strategising of Ukraine's economic development under conditions of war, structural uncertainty, and prolonged security pressure. For Ukraine, economic policy cannot be limited to the logic of restoring lost indicators or returning to the pre-war trajectory. Its subject should be the formation of such a quality of the economy that is capable of supporting state agency, creating complex added value, accumulating national capabilities, and strengthening security resilience in the long term. The purpose of the article is to substantiate the conceptual foundations of strategising Ukraine's economic development as a factor in

forming economic power and strengthening national security. The object of the study is the process of strategising economic development under conditions in which the developmental and security dimensions of public policy are combined. The theoretical basis of the study consists of approaches from institutional economics, economic development theory, strategic management, national competitiveness, and geoeconomics. The article applies conceptual analysis, categorical differentiation, theoretical generalisation, and systemic interpretation of the relationship between economic development, economic power, and national security. Strategising of economic development should be considered as a process of forming the country's economic power, understood not as a derivative of the volume of gross output, but as the integral capacity of the economy to produce higher added value, understood as a value proposition, to form agency and competitiveness at the international level, and to convert accumulated potential into broader national power and the security resilience of the state. The article proposes an analytical distinction between economic growth as a quantitative measurement of the economy and economic development as a subject of strategic choice. It substantiates that strategising is a function of state agency rather than a procedure for drafting documents, and that its quality is determined by the institutional maturity of the decision-making system. The drivers of development are analysed through the logic of their contribution to the formation of economic power, with particular attention to the role of human capital, innovation, the defence-industrial complex, institutional quality, and regional capability. The practical significance of the article lies in the fact that its conclusions can be applied to reorient strategic planning from the logic of measures and indicators towards the logic of capabilities, development drivers, and the long-term resilience of the state. This approach makes it possible to assess economic policy by its contribution to the formation of Ukraine's economic power.

Keywords: strategic planning, strategising, economic development, national security, national capabilities, institutional quality, human capital, economic power.

Formulas: 1, **fig.:** 2, **tab.:** 0, **bibl.:** 14

Вступ. Війна та необхідність повоєнного відновлення поставили перед Україною завдання, яке до початку російсько-української війни залишалося значною мірою прихованим: відновити повноту стратегічної функції держави. Йдеться не про якість окремих документів і не про темпи окремих реформ, а про здатність країни визначити свою довгу траєкторію за умов, коли простір вибору обмежено загрозою безпеки, борговим тягарем, демографічною деформацією та залежністю від зовнішнього фінансування. У цьому контексті проступає ключова проблема: розрив між стратегічною функцією держави як здатністю формувати майбутнє і тими практиками документування, координації та планування, які зазвичай називають стратегічним плануванням. Формальне вироблення стратегічних документів, визначення цілей і затвердження програм не завжди супроводжуються зміною логіки управлінської дії. Внаслідок цього стратегія часто залишається на рівні нормативно оформленого наміру, тоді як її вплив на реальну траєкторію розвитку системи є обмеженим. Йдеться не про відсутність стратегічного мислення як такого, а про розрив між проголошеною стратегічною рамкою і спроможністю перетворювати її на послідовний вибір, інституційну практику та довгостроковий

результат. Стратегічних рамок, які б формували довгу перспективу й узгоджували безпекові, економічні та інституційні рішення, бракує. Це структурна риса управлінської культури, яка ставить адміністрування над стратегуванням і поточну керованість над довгостроковим вибором.

Друга складова проблеми пов'язана з предметом самого стратегування. Стратегічне планування економічного розвитку традиційно мислиться як проєктування зростання й розподілу ресурсів. Натомість історичний момент, у якому перебуває Україна, потребує переосмислення предмета: стратегічна думка має відповісти не лише на питання, як відновити економіку, а й на питання, якою має бути економіка, здатна накопичувати силу. У цьому контексті економічна сила не зводиться до темпів зростання чи обсягів виробництва, йдеться про таку якість економічного розвитку, за якої економіка не лише реагує на наслідки, а й формує здатність держави діяти, витримувати тиск, формувати рішення і відтворювати власну перспективу.

Третя складова проблеми полягає у сполученні розвиткового та безпекового вимірів. У межах дискусії про економічне зростання безпека часто розглядається як зовнішнє обмеження, водночас у дискусії про національну безпеку економіка

здебільшого постає як ресурсна база для підтримання обороноздатності. Для країни, що перебуває на фронті, такий поділ є методологічно недостатнім, оскільки розвиток і безпека спираються на той самий комплекс національних спроможностей.

У цьому контексті економічна політика не може бути відокремлена від логіки безпеки, так само як безпекова політика не може мислитися поза питанням економічної сили. Йдеться не про механічне поєднання двох сфер, а про розуміння їхньої спільної основи: здатності держави накопичувати, організовувати й відтворювати національні спроможності. Стратегічне планування, яке не виходить із цієї цілісності, втрачає власний предмет, оскільки описує розвиток без джерел стійкості або безпеку без економічної основи її тривалого відтворення.

Аналіз останніх досліджень.

Концептуальна рамка дослідження спирається на кілька дослідницьких традицій. У межах підходу «*wealth economy*», розробленого дослідницькою групою Беннетівського інституту державної політики Кембриджського університету під керівництвом Д. Койл, валовий внутрішній продукт як єдиний показник заміщується панеллю показників доступу до шести типів капіталу: фізичного, фінансового, природного, нематеріального, людського, а також соціального та інституційного (Coyle et al., 2019). Такий підхід дозволяє побачити економіку як систему запасів, а не лише потоків, і працювати з її довгостроковою спроможністю генерувати добробут. Концептуалізацію національної сили як тривірневої категорії, що охоплює ресурси, механізми їх конвертації та результати, запропоновано в дослідженні *RAND Corporation* Г. Треверетона і С. Джонса (Treverton & Jones, 2005). Її аналітична цінність полягає у виокремленні самостійної проблематики конвертації: володіння ресурсами не означає здатності перетворити їх на діючу спроможність. Саме якість конвертаційних механізмів, тобто інституцій, рішень, культури, визначає, чи стає економіка джерелом сили

країни. Цей погляд переносить акцент із ресурсного багатства, який не перетворюється автоматично на стратегічну спроможність, на якість управлінських рішень

М. Мазарр у дослідженні суспільних основ національної конкурентоспроможності (Mazarr, 2022) розгорнув цей підхід у площину сталих суспільних характеристик, що визначають довгострокову конкурентну перевагу країн. До них він відносить національну волю, єдину ідентичність, спільні можливості, активна держава, ефективні інституції, здатність суспільства навчатися й змінюватися, конкурентна різноманітність. Значущість цієї моделі полягає в тому, що вона переносить фокус із зовнішніх показників економічної динаміки на внутрішню якість суспільної організації. Економічний розвиток в такій логіці постає не лише як результат ресурсів, ринків чи управлінських рішень, а як похідна від глибших суспільних спроможностей. Для українського контексту ця оптика особливо суттєва, адже економічна сила країни не з'являється поза суспільною основою, яка її породжує.

У роботі Р. Лінгас, Г. Шатца та співавторів (Lyngaas et al., 2026) показано, як упродовж останніх двох десятиліть інструментарій економічної політики перемістився з периферії державної стратегії в її центр, і як зростають ризики від нескоординованого використання санкцій, тарифів, експортного контролю, скринінгу інвестицій та промислової політики. Концепція економічної складності Р. Гаусмана і С. Гідальго формалізує положення країни в глобальному поділі праці через структуру продуктивних знань, нагромаджених у національній економіці (Hausmann, Hidalgo, 2014).

В українському науковому полі окреслена проблематика розгортається у кількох взаємодоповнюваних дослідницьких лініях. Лінію інституційно-економічного аналізу продовжує А. Гриценко (Гриценко, 2023), який показує,

що сучасна гео економічна турбулентність утворює гібридну систему «мир — війна», у межах якої національний економічний розвиток має укорінюватись у внутрішніх інституційних, ціннісних і виробничих основах країни. Така постановка проблеми перетинається з тезою цієї статті про двовимірність економічної сили: ні зовнішня гео економічна позиція, ні внутрішня продуктивна ємність не можуть розглядатися ізольовано, оскільки спираються на ту саму систему національних спроможностей. Емпірично-аналітичний вимір проблеми розкрито в експертно-аналітичній доповіді «Економічна безпека України в умовах довготривалої війни» (Жаліло та ін., 2024). У роботі здійснено експертну оцінку трансформації загроз економічній безпеці у 2024 р. та прогноз на 2025–2027 рр. за вісьмома складовими, з виокремленням «зон» уразливості і стійкості національної економіки. Цінність цього дослідження для запропонованої концептуальної рамки полягає у тому, що воно фіксує конкретні точки, у яких розвитковий і безпековий виміри економічної політики не лише перетинаються, а й взаємно посилюють або послаблюють один одного. Запропонований підхід О. Резнікової дозволяє розглядати стійкість як результат накопичення національних спроможностей, що методологічно споріднено з поняттям економічної сили, на якому ґрунтується ця стаття (Резнікова, 2022). Узагальнюючи, можна констатувати, що в українській науковій літературі ґрунтовно опрацьовано окремі аспекти проблематики. Водночас залишається недостатньо розробленою цілісна концептуальна модель, у якій стратегування економічного розвитку, формування економічної сили та національна безпека розглядалися б як єдине явище, проявлене у трьох різних аспектах, з виокремленням механізмів конвертації національних спроможностей у внутрішню продуктивну та зовнішню гео економічну силу держави. Заповнення цієї прогалини і становить предметну нішу запропонованого дослідження.

У Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року (Указ Президента України № 347/2021) зазначається, що стратегічний курс у сфері забезпечення економічної безпеки має два взаємопов'язані напрями: напрям розвитку та безпековий напрям. Така постановка загалом відповідає логіці цієї статті, оскільки фіксує неможливість розглядати економічну безпеку лише як систему захисту від загроз, відокремлену від довгострокового економічного розвитку. Водночас сам факт поєднання цих двох напрямів ще не означає формування цілісної стратегічної рамки, у межах якої розвиток і безпека мисляться як єдина система накопичення національних спроможностей. Проблема полягає в тому, що розвитковий і безпековий виміри часто залишаються поряд, але не завжди перетворюються на спільну логіку стратегічного вибору, також досі бракує цілісної концептуальної моделі, у якій стратегування економічного розвитку, формування економічної сили і національна безпека розглядалися б як одне явище, проявлене у різних аспектах.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування концептуальних засад стратегування економічного розвитку України як чинника формування економічної сили та зміцнення національної безпеки. Досягнення цієї мети передбачає розмежування категорій економічного зростання, економічного розвитку та економічної сили; визначення стратегування як управлінської діяльності, спрямованої на формування національних спроможностей; обґрунтування взаємозв'язку між розвитковим і безпековим вимірами економічної політики; а також виокремлення ключових драйверів, через які економічний розвиток може бути конвертований у довгострокову економічну силу держави. Методологічна основа дослідження є комплексною і поєднує шість груп методів, що відповідають окресленим завданням: (1) концептуальний аналіз і категоріальне розмежування, що застосовуються для уточнення сутнісного змісту понять

«економічне зростання», «економічний розвиток», «економічна сила», «стратегування», «спроможність» та їх взаємного співвідношення; (2) системно-структурний підхід, у межах якого економічна сила розглядається не як єдиний агрегат, а як інтегральна якість системи національних спроможностей, що проявляється у внутрішньому й зовнішньому вимірах; (3) інституційний підхід, який застосовується для обґрунтування інституційної якості як мультиплікатора конвертації ресурсів у спроможності, (4) порівняльний аналіз, що дозволяє порівняти позиції України у міжнародному просторі економічної сили.

Результати дослідження. В управлінському мисленні доцільно розрізняти два рівні стратегічної діяльності. Перший рівень пов'язаний з управлінням заходами: визначенням переліку дій, інструментів і послідовності кроків для досягнення встановлених цілей. Другий рівень стосується управління спроможностями, формуванням таких системних якостей, які дозволяють країні досягати визначеного типу результатів не лише в заданих, а й у змінних обставинах. Стратегування у власному сенсі належить саме до другого рівня; коли управління спроможностями підміняється управлінням заходами, стратегічна функція звужується до процедурного оформлення цільових показників і втрачає зв'язок із реальною здатністю системи діяти, адаптуватися й відтворювати розвиток.

Стратегічний вибір є центральним актом стратегічного планування. Він полягає у визначенні пріоритетів і відмов, у концентрації обмежених ресурсів на тих напрямках, де країна може сформувати або поглибити конкурентну спроможність. Відсутність вибору перетворює стратегічний документ на компромісну суму відомчих побажань, у якій пріоритети розчиняються, а ресурси розподіляються пропорційно адміністративній вазі суб'єктів, а не значущості для національних спроможностей.

Спроможність є системною властивістю, відмінною від суми ресурсів і набору заходів, що формується на перетині людей, інституцій, технологій, культури рішень і часу. Вона характеризує здатність організаційної системи реалізовувати результати. Стратегування економічного розвитку у своїй глибинній суті є мистецтвом формування спроможностей, а економічна сила – їх інтегральним проявом у міжнародному просторі.

Такий підхід змінює розуміння економічної політики. Якщо її завдання зводиться до нарощування окремих показників, то горизонт дії обмежується поточним бюджетним або політичним циклом, а інструментарій переважно зосереджується на стимулюванні попиту чи підтримці окремих секторів. Якщо ж завданням є формування економічної сили, то горизонт політики має бути довгостроковим, а її зміст спрямованим на розвиток інституційних, людських, технологічних та інших спроможностей.

Для забезпечення аналітичної прозорості запропонованої концептуальної рамки в табл. 1 систематизовано предмет, інструментарій, часовий горизонт та індикативну сферу вимірювання економічного зростання, економічного розвитку та економічної сили. Це розрізнення відкриває простір подальшого змістовного розгортання кожної з категорій.

Аналітичне розрізнення трьох категорій є умовою змістовного стратегування. Економічне зростання фіксує кількісну зміну обсягу валового продукту за певний період. Воно піддається статистичному вимірюванню, але не містить інформації про якісні характеристики економічної системи. Зростання може бути результатом сприятливої цінової кон'юнктури, нарощування експорту сировини, активізації внутрішнього попиту за рахунок зовнішнього фінансування. Водночас, економіка може зростати не розвиваючись.

Таблиця 1

Аналітичне розмежування економічного зростання, економічного розвитку та економічної сили

Параметр порівняння	Економічне зростання	Економічний розвиток	Економічна сила
Онтологічний статус	Кількісна динаміка валового продукту	Якісна трансформація економічної системи	Інтегральна спроможність економіки
Об'єкт вимірювання	Обсяг ВВП, темпи приросту, обсяг експорту	Структура економіки, продуктивність, складність, інституції	Здатність економіки бути основою державної суб'єктності у внутрішньому і зовнішньому вимірах
Часовий горизонт стратегічної дії	Короткостроковий (бюджетно-політичний цикл)	Середньо- і довгостроковий	Довгостроковий
Основні індикатори	ВВП, ВВП на душу, темпи приросту, інфляція, експорт	Частка високотехнологічних секторів, ЕСІ, Індекс людського капіталу, продуктивність	Композитний показник: ЕСІ + людський капітал + якість врядування + R&D + оборонна спроможність + гео економічні позиції
Інструменти політики	Монетарні, фіскальні, валютно-курсіві	Структурні: освіта, інновації, інституції, інфраструктура	Поєднання структурних, безпекових, гео економічних та союзницьких інструментів у єдиному стратегічному процесі
Роль держави	Стимулятор попиту, регулятор макропропорцій	Архітектор інституцій і структурних умов	Суб'єкт довгострокового стратегічного вибору; формувач спроможностей
Ризики помилкового заміщення	Зростання без розвитку	Розвиток без сили (зростання складності без конвертації у міжнародну позицію)	–

Джерело: сформовано автором на основі опрацювання джерел, презентованих у результатах дослідження

Економічний розвиток фіксує якісну трансформацію економічної системи: зміну галузевої структури на користь сегментів з вищою доданою цінністю, поглиблення поділу праці, зростання продуктивності, посилення людського капіталу, посилення інституційної спроможності, розширення технологічної бази. Розвиток є процесом, у якому економіка нарощує складність і набуває нових властивостей.

Економічна сила є інтегральною категорією над зростанням і розвитком. Вона описує здатність економіки бути суб'єктом на міжнародного рівні; продукувати власну ціннісну пропозицію у глобальній конкуренції; конвертувати накопичений потенціал у безпекові й політичні спроможності держави; зберігати свободу стратегічних рішень в умовах зовнішнього тиску; забезпечувати тривале

відтворення власних умов існування. Іншими словами, економічна сила країни не вимірюється кількістю, вона виявляється у спроможності. Вона характеризує сукупну спроможність національної економіки виконувати функції, від яких залежить суб'єктність держави, у двох вимірах одночасно. Внутрішній вимір економічної сили описує продуктивну ємність національної системи: технологічну складність, конкурентну спроможність, національне багатство, фінансову стійкість, привабливість для людського, фінансового та іншого типу капіталу. Зовнішній вимір описує здатність країни впливати на конфігурацію міжнародних економічних потоків: самозабезпечення критичними ресурсами, частку у світовій структурі сили, доступ до гео економічних

інструментів захисту і проєкції національних інтересів.

Концептуальна ієрархія трьох категорій має операційні наслідки. Зростання можна стимулювати короткостроковими інструментами: бюджетними витратами, валютним курсом, доступом до зовнішнього фінансування. Розвиток вимагає структурної політики, спрямованої на освіту, інновації, інституції, інфраструктуру. Формування економічної сили потребує управлінської практики, що інтегрує внутрішній і зовнішній виміри в межах одного стратегічного процесу і керує системою як цілим з утриманням довгої перспективи.

Технологічна складність економіки визначає її положення в глобальному поділі продуктивних знань. Економічна система, що виробляє і експортує товари високої складності, спирається на широку базу знань, які важко відтворити в коротких часових горизонтах. Індекс економічної складності (*Economic Complexity Index*)

фіксує цю властивість через структуру експортних можливостей країни: чим більший набір складних товарів вона виробляє, і чим менша кількість інших країн здатна виробляти ті самі товари, тим вища її позиція в показнику. Складність економіки корелює з тривалими темпами зростання, з рівнем доходу і зі стійкістю до зовнішніх шоків.

Для попередньої емпіричної апробації запропонованої рамки доцільно ситуювати Україну у міжнародному порівняльному контексті за переліком індикаторів, які відображають окремі компоненти економічної сили від технологічної складності до інституційної якості (табл. 2). Як країни-референти обрано Польщу, Румунію та Чехію, оскільки вони репрезентують різні траєкторії пострадянської/постсоціалістичної модернізації в межах ЄС і є зіставними з Україною за вихідними структурними параметрами.

Таблиця 2

Порівняльна позиція України та країн-референтів за окремими індикаторами економічної сили

Індикатор (рік)	Україна	Польща	Румунія	Чехія
Індекс економічної складності (ECI) (Atlas of Economic Complexity, Growth Lab Harvard, 2024)	53/145	25/145	23/145	7/145
Глобальний інноваційний індекс (GII) (WIPO, 2025)	66/139	39/139	49/139	33/139
Частка світового багатства (Credit Suisse Wealth Databook, 2021)	0.15	0.3	0.1	0.15
Частка високотехнологічного експорту в товарному експорті, % (World Bank, 2024)	6	14	13	22

Джерело: складено автором на основі даних Atlas of Economic Complexity (Growth Lab, Harvard University), Global Innovation Index (WIPO), Global Wealth Report (Credit Suisse Wealth Databook), High-technology exports (World Bank)

Зовнішній вимір економічної сили розгортається в категоріях впливу країни на конфігурацію міжнародних економічних потоків. У сучасній дослідницькій традиції ця площина осмислюється через поняття геоекономіки, визначеної як використання економічних інструментів для досягнення геополітичних цілей і захист національних інтересів економічними засобами. Геоекономічні інструменти можуть включати торговельну і санкційну політику, регулювання потоків капіталу, контроль над критичною інфраструктурою глобальної торгівлі, стандартизацію,

валютне позиціонування, інвестиції в стратегічну інфраструктуру за межами національної території. Окреме місце в цій системі посідають інструменти, у яких економічна логіка перетинається з військово-стратегічною. Зокрема, розміщення збройних сил держави або її союзників поблизу геостратегічних об'єктів опонента може створювати можливість впливу на потоки капіталу, товарів, енергоносіїв і послуг, від яких залежить функціонування його економіки. У такому випадку економічна вразливість формується не лише через ринок чи санкції,

а й через контроль над просторовими умовами доступу до критичних потоків.

Отже, зовнішній вимір економічної сили не виникає автоматично як наслідок внутрішнього економічного потенціалу. Він потребує окремої системи стратегічних рішень, через які внутрішні спроможності держави перетворюються на здатність впливати на міжнародне середовище, захищати національні інтереси й

обмежувати залежність від рішень інших акторів.

Категорії, які звично називають драйверами розвитку, набувають іншого змісту, коли розглядаються в логіці економічної сили. Кожна з них є не лише чинником прискорення, а компонентом спроможностей, що формують силу як таку.

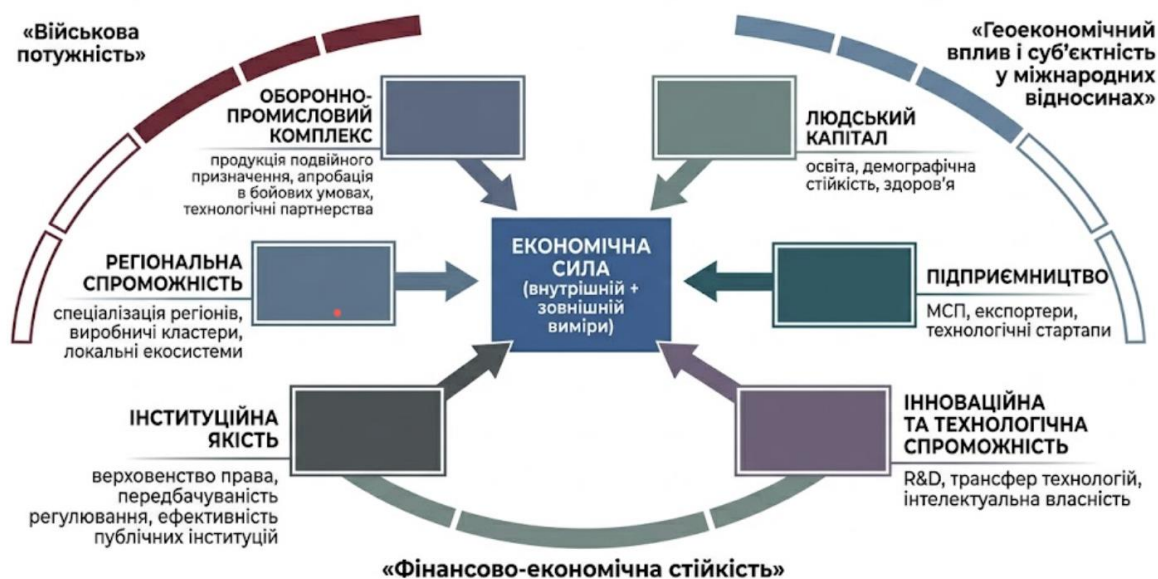

Рис. 1 Радіальна модель конвертації драйверів у економічну силу

Джерело: створено автором на основі опрацювання джерел, презентованих у результатах дослідження

Людський капітал у логіці економічної сили є не людським ресурсом, а здатністю людської спільноти продукувати додану цінність. Це означає, що чисельність працездатного населення є вихідним параметром, але не базовим. Ця категорія охоплює не лише освіту та професійну кваліфікацію, а й мотивацію, цінності, стан здоров'я, демографічну стійкість і здатність суспільства до навчання. Війна спричинила структурні зміни в людському капіталі України через міграційні втрати, психологічне навантаження, мобілізаційне залучення частини працездатного населення та трансформацію ринку праці. Водночас, війна показала технологічну та підприємницьку культуру, що проявилася у виробництві засобів оборони, у роботі

цивільної інфраструктури під ударами, у швидкому переналаштуванні економічних процесів. Стратегічне завдання в цій площині полягає у формуванні умов для нарощування людського капіталу: безпекових, інституційних, економічних та освітніх та перетворення його з реактивної мобілізації на сталу основу економічної сили.

Підприємництво є носієм економічної динаміки та виконує функцію носія генерування доданої цінності. Стратегування у цьому драйвері полягає у формуванні інституційного середовища, в якому підприємницька дія має сенс: захищене право власності, передбачуване регулювання, доступ до фінансування, мінімальні бар'єри входу, відсутність тиску. Особливого значення набувають малі і

середнє підприємництво, експортно-орієнтовані компанії, технологічні стартапи, оскільки вони формують гнучкість економічної структури та її здатність створювати нові ринки. У контексті економічної сили підприємництво є механізмом, через який країна продукує цінні пропозиції, з якими виходить у глобальну конкуренцію.

Інноваційна та технологічна спроможність визначає рівень складності, на якому економіка здатна діяти, конкурувати й відтворювати власну позицію у світі. У сучасній економіці країни розрізняються не лише обсягом ресурсів чи масштабом ринків, а передусім здатністю створювати інноваційні й технологічні рішення, переводити їх у продукти, виробничі процеси, управлінські практики та нові ринки. Інноваційна спроможність формується через інвестиції в науку, розвиток систем трансферу технологій, приватні витрати на R&D, якість освіти, наявність дослідницького капіталу і дієву інфраструктуру захисту інтелектуальної власності. Її перетворення на стале джерело економічної сили потребує цілеспрямованої політики, яка запобігає послабленню науково-технологічного потенціалу, підтримує його відтворення та поглиблює зв'язки України з міжнародною дослідницькою й інноваційною інфраструктурою.

Інституційна якість визначає здатність економічної системи конвертувати ресурси у спроможності. Інституції задають правила гри, у межах яких формується економічна поведінка: захист права власності, верховенство права, незалежність судової системи, передбачуваність регулювання, ефективність публічних фінансів і конкурентність ринків. За однакового обсягу ресурсів різні інституційні системи здатні продукувати різний рівень доданої вартості, інновацій, інвестиційної активності та довіри до довгострокових рішень. Саме тому інституційна зрілість виконує функцію мультиплікатора економічної сили. Праці Д. Аджемоглу і Дж. Робінсона (2016) утвердили підхід, за

яким економічне зростання не може бути пояснене лише наявністю ресурсів, капіталу чи сприятливої кон'юнктури. Його якість і тривалість значною мірою визначаються інституціями, що виникають унаслідок політичних виборів і задають характер доступу до ресурсів, конкуренції, власності та участі в економічному житті. У цьому сенсі інституційна якість є не зовнішньою умовою розвитку, а внутрішнім механізмом, через який політичні рішення перетворюються або не перетворюються на економічну спроможність. Інституційна зрілість формується здатністю системи відтворювати належну якість рішень у часі. Тому якість рішень є не лише характеристикою управління, а й індикатором державної спроможності. У цьому розумінні інституційна зрілість є одночасно умовою економічної сили та проявом накопиченої державної суб'єктності.

Регіональна спроможність є одним із ключових драйверів економічної сили, яка не може бути зосереджена лише в кількох центрах, оскільки така концентрація підвищує вразливість системи й обмежує її здатність до відтворення. Стратегічно стійка економіка передбачає мережу регіонів, кожен із яких має спеціалізацію, виробничі кластери, освітні й дослідницькі центри, локальне підприємницьке середовище та спроможність включатися в національні й міжнародні ланцюги створення цінності. Для України регіональна спроможність має особливе значення в умовах, коли частина територій зазнала руйнувань, частина перебуває під тимчасовою окупацією, а частина виконує функцію економічного, гуманітарного й безпекового тилу.

Оборонно-промисловий комплекс у період повномасштабної війни став одним із найбільш інтенсивних середовищ технологічного оновлення української економіки. Виробництво безпілотних систем, засобів радіоелектронної боротьби, ракетних технологій, кіберзахисту та інших оборонних і безпекових рішень стало середовищем формування нового типу

українських компаній, які визначаються не лише технологічною спеціалізацією, а й апробацію продукту в умовах реальних бойових дій. Стратегічне значення ОПК не обмежується його безпосередньою оборонною функцією. Його роль полягає також у здатності створювати технологічні рішення подвійного призначення, формувати нові виробничі ланцюги, підвищувати складність промислової бази та прискорювати модернізацію суміжних секторів економіки. У цьому сенсі оборонно-промисловий комплекс має розглядатися не як ізольований інструмент забезпечення безпеки, а як один із ключових компонентів економічної сили держави. Водночас ОПК має значення і для зовнішнього виміру економічної сили. Експорт оборонної продукції та технологічних рішень дає змогу конвертувати національні інженерні й виробничі компетенції у валютні надходження, міжнародні технологічні партнерства та інструмент геоекономічного впливу. У довгостроковій перспективі це означає, що розвиток оборонно-промислового комплексу має бути інтегрований у стратегію економічного розвитку України як складова промислової модернізації, технологічної суб'єктності та безпекової спроможності держави.

Сучасне розуміння національної безпеки далеко вийшло за межі суто військового виміру. Безпека спирається на сукупність взаємозалежних спроможностей: оборонної потужності, економічної бази, технологічної автономії, фінансової стійкості, демографічної стабільності, довіри до інституцій, захищеної інфраструктури. Втрата будь-якої з цих спроможностей робить країну вразливою, а економічна сила країни є тим інтегральним станом, у якому ці спроможності відтворюються синхронно й тривало.

Військова потужність у довгостроковій перспективі є похідною від економічної сили. Утримання збройних сил, фінансування оборонного замовлення, інвестиції у військові дослідження і розробки покриваються з валового

внутрішнього продукту і податкових надходжень. Стійкість фінансування військових зусиль у війні високої інтенсивності визначається здатністю економіки генерувати достатній обсяг доданої цінності без розбалансування макрофінансової стабільності. Внутрішній вимір економічної сили опосередковує матеріальну базу обороноздатності; зовнішній вимір опосередковує доступ до союзницьких ресурсів, технологій і коаліційних безпекових інструментів. Перерахована множина функцій національної безпеки матеріалізується через ту саму систему національних спроможностей, що формує економічну силу. У концептуальному відношенні економічна сила і національна безпека є двома проєкціями одного об'єкта: економічна сила фіксує його з боку процесів формування спроможностей, національна безпека з боку результатів стійкості до зовнішнього тиску.

Особливістю стратегічного завдання України є одночасне перебування країни у воєнній, відновлювальній, інтеграційній та трансформаційній логіках. Усі ці процеси розгортаються паралельно, що накладає особливі вимоги до якості стратегічних рішень і потребує категоріальної основи, всередині якої вони можуть бути узгоджені. Такою категоріальною основою є економічна сила.

Категорія економічної сили закріплює відмінність між стратегією відновлення і стратегією формування економіки нового типу. Її змістом є формування національної економіки, здатної забезпечувати оборонні функції, виходити на світові ринки, в тому числі технологічно складних товарів і послуг, інтегруватися в європейський та міжнародний простір, утримувати фінансову стійкість у режимі тривалих ризиків, конвертувати національні позиції в геоекономічну вагу. Положення України на безпековому фронті формує додаткову управлінську вимогу. Стратегічні рішення країни мають значення для конфігурації європейського безпекового простору, що підвищує ціну якості стратегічного

управління і одночасно розширює доступ до зовнішніх інституційних, фінансових і технологічних ресурсів. Конвертація цих ресурсів у внутрішню економічну силу відбувається за умови інституційно зрілого використання, що повертає аргумент до питання якості стратегічних рішень.

Висновки. У статті стратегування економічного розвитку концептуалізовано як управлінську діяльність, спрямовану на формування економічної сили країни у внутрішньому й зовнішньому вимірах. Такий підхід зміщує акцент із планування заходів на формування спроможностей, які дозволяють економічній системі діяти, адаптуватися, відтворювати розвиток і підтримувати державну суб'єктність у довгій перспективі.

Основні наукові результати. По-перше, обґрунтовано аналітичне розмежування трьох взаємопов'язаних, але не тотожних категорій: економічного зростання, економічного розвитку та економічної сили. У цьому контексті стратегування має оцінюватися наскільки воно змінює здатність країни накопичувати, організовувати й відтворювати власну силу. Драйвери економічної сили у статті розглянуто як взаємопов'язану систему.

Наукова новизна. Концептуально новим є інтегрування трьох дослідницьких традицій у єдину рамку, центрованою на категорії економічної сили. Уперше у вітчизняному науковому дискурсі стратегування розглянуто як складову державної суб'єктності, якість якої вимірюється здатністю інституційної системи приймати й відтворювати стратегічні рішення в часі. На відміну від наявних, у яких розвиток і безпека здебільшого розглядаються як співіснуючі сфери державної політики, у статті обґрунтовано їх онтологічну спільність на рівні національних спроможностей.

Теоретичне значення. Запропонована рамка створює основу для подальших досліджень у галузі економічної теорії, стратегічного управління та національної безпеки і відкриває можливість для операціоналізації категорії

економічної сили на рівні емпіричних показників.

Практичне значення. Висновки можуть бути застосовані для переорієнтації стратегічного планування з логіки заходів і показників на логіку спроможностей; для перегляду структури документів державного стратегічного планування з тим, щоб у них були прямо передбачені складові формування економічної сили; для побудови оцінювання економічної політики за критерієм її внеску у формування економічної сили України, а не лише за критерієм виконання операційних показників.

Соціально-економічний ефект. Економічна політика України потребує переходу до логіки формування сили. Відновлення є необхідною, але недостатньою рамкою, оскільки воно орієнтує політику переважно на компенсацію втрат і повернення до функціональності. Формування економічної сили передбачає створення такої якості економіки, яка дозволяє державі змінювати власну позицію в міжнародному середовищі, підвищувати стійкість до зовнішнього тиску, розширювати простір автономних рішень і накопичувати довгострокову суб'єктність.

Перспективи подальших досліджень. Запропонована концептуалізація не вичерпує всієї проблематики, а подальші дослідження потребують операціоналізації категорії економічної сили: визначення її складових, індикаторів, методів вимірювання. Окремого аналізу вимагають драйвери економічної сили, зокрема механізми їхньої взаємодії, умови посилення або послаблення стратегічного ефекту. Перспективним напрямом є також дослідження зовнішнього виміру економічної сили України: її участі у глобальних ланцюгах створення цінності, технологічних альянсах, продовольчих і енергетичних ринках, оборонно-промисловій кооперації та європейській економічній інтеграції.

Таким чином, стратегування економічного розвитку України має

розглядатися як процес формування економічної сили, що поєднує розвитковий і безпековий виміри державної політики. У цій логіці якість стратегічних рішень визначає не лише траєкторію економічного

розвитку, а й здатність держави зміцнювати національні спроможності, зберігати суб'єктність і забезпечувати довгострокову національну безпеку.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє, що дослідження проводилося за відсутності будь-яких комерційних або фінансових відносин, які могли б бути витлумачені як потенційний конфлікт інтересів.

Фінансування. Автор заявляє, що окремого фінансування на публікацію цієї статті не отримували.

Етична заява. Усі процедури, виконані в межах цього дослідження, відповідали інституційним та міжнародним етичним стандартам.

Заява щодо генеративного ШІ. Автор заявляє, що генеративний штучний інтелект не використовувався під час підготовки рукопису. Його застосування було обмежене виключно створенням візуалізації – рисунка 1 «Радіальна модель конвертації драйверів у економічну силу».

Література:

1. Аджемоглу, Д., & Робінсон, Дж. (2016). *Чому нації занепадають: Походження влади, багатства і бідності* (О. Дем'янчук, пер.). Наш Формат. <https://nashformat.ua/reader/2278>
2. Гриценко, А. А. (2023). *Національно укоріненний розвиток економіки як локальна відповідь на глобальні геоелектронічні зрушення*. Економіка України. <https://nasu-periodicals.org.ua/index.php/economyukr/article/view/2023-04-3/2023-04-3>
3. Жаліло, Я. А., Базиліук, Я. Б., Белашов, Є. В., Власенко, Р. В., Гладких, Д. М., Завгородня, С. П., Касперович, Ю. В., та ін. (2024). *Економічна безпека України в умовах довготривалої війни: експертно-аналітична доповідь*. Національний інститут стратегічних досліджень. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-05/ad_ekonombezpeka_2024_220524.pdf
4. Президент України. (2020, 14 вересня). *Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України № 392/2020*. <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
5. Президент України. (2021, 11 серпня). *Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року: Указ Президента України № 347/2021*. <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613>
6. Резнікова, О. О. (2022). *Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища: монографія*. Національний інститут стратегічних досліджень. <https://doi.org/10.53679/NISS-book.2022.01>
7. Blackwill, R. D., & Harris, J. M. (2016). *War by other means: Geoeconomics and statecraft*. Harvard University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1c84cr7>
8. Coyle, D., Zenghelis, D., Agarwala, M., Felici, M., Lu, S., & Wdowin, J. (2019). *Measuring wealth, delivering prosperity: The Wealth Economy Project on natural and social capital*. Bennett Institute for Public Policy, University of Cambridge. https://www.bennettschool.cam.ac.uk/wp-content/uploads/2020/12/WER_layout_online_July_2019_final_doubles.pdf
9. Hausmann R., Hidalgo C.A., Bustos S., Coscia M., Simoes A., Yildirim M.A. (2014). *The Atlas of Economic Complexity: Mapping Paths to Prosperity*. Cambridge, MA: MIT Press. <https://direct.mit.edu/books/oa-monograph/3014/The-Atlas-of-Economic-Complexity-Mapping-Paths-to>
10. Lyngaas, R., Shatz, H. J., Whitney, I., & Lee, J.-J. (2026). *When economic security meets economic statecraft: Principles for a new era* (PE-A4706-2). RAND Corporation. <https://doi.org/10.7249/PEA4706-2>
11. Mazarr, M. J. (2022). *The societal foundations of national competitiveness*. RAND Corporation. <https://doi.org/10.7249/RRA499-1>
12. North, D. C. (1990). *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511808678>
13. Mintzberg, H. (1994). *The fall and rise of strategic planning*. Harvard Business school Publishing. <https://theisrm.org/documents/Mintzberg%20%281994%29%20Fall%20and%20Rise%20of%20Strategic%20Planning.pdf>
14. Treverton, G. F., & Jones, S. G. (2005). *Measuring national power*. RAND Corporation. <https://doi.org/10.7249/CF215>